

Отже, проаналізувавши нормативно-правові акти внутрішнього законодавства, міжнародні джерела права, а також наукові погляди фахівців, можна дійти висновку, що інвестиційний спір – це розбіжність між суб'єктами інвестиційних правовідносин, яку можна вирішити мирним шляхом за допомогою консультацій і переговорів, а в разі якщо це не дає результатів або коли сторони не дійшли згоди та відмовляються від мирного шляху – вирішити з використанням судової або спеціальної позасудової форми захисту порушених чи оспорюваних прав. Закріплення даного поняття у відповідних актах чинного законодавства України надасть можливість визначити юрисдикцію відповідних позасудових та судових органів, що компетентні вирішувати інвестиційні спори.

Література

1. Про режим іноземного інвестування: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 19. – Ст. 80.
2. Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 21. – Ст. 161.
3. Богуславский М.М. Правовое положение иностранных инвестиций. – М.: Внешнеэкономический центр «Совинтерюр», 1993. – 177 с.
4. Баратова М.А. Инвестиционные споры: понятие, виды, способы разрешения // Законодательство. – 1998. – № 4. – С. 66-76.
5. Крупко С.И. Инвестиционные споры между государством и иностранным инвестором. – М., 2001. – С. 20-21.
6. Попов Е.В. Разрешение международных инвестиционных споров // Правоведение. – 2000. – № 4. – С. 10.
7. Фархутдинов И.З. Формы и методы урегулирования международных инвестиционных споров // Адвокат. – 2005. – № 3. – С. 10.

УДК 340.15(477)“13/15”:348.819

М.А. Буга

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ТА ДУХОВЕНСТВА ЗА ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ В XIV–XVI ст.ст.

У теперішній час актуальність наукової розробки даної проблеми просто очевидна. Політико-правова дійсність сучасної Української держави спирається на міцне підґрунтя історичного буття нашого народу, тому поглиблення знань про правові явища минулого дає можливість виявити спадковість та неперервність правового розвитку на українських землях від найдавніших часів і до сучасності [1]. А об'єктивне та повне дослідження подій вітчизняної історії неможливо без визначення ролі Церкви в розвитку духовної культури та моральності суспільства [2]. У зв'язку з цим належний рівень дослідження драматичних подій української історії XIV–XVI ст.ст., коли наша держава була у складі Речі Посполитої, ролі духовенства в цих подіях та проблеми правового

становища Православної Церкви дозволяє зрозуміти закономірності та особливості подальшого розвитку української державності й усього українського народу. Саме тому вивчення даної проблеми є надзвичайно цікавим та становить особливий інтерес як з історичного, так і з правового погляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор, дає підстави стверджувати, що історики минулого поклали початок вивченню цієї проблеми. Дані питання висвітлювалися в роботах В.Д. Гончаренка [3], Я. Кеневи́ча [4], В.С. Кульчицького [5], П.П. Музиченка [6, 7], М.І. Настюка [5], А.Й. Рогожина [3], О.Д. Святоцького [3], Р.Г. Скриннікова [2], М.Г. Тараненка [8], М. Тимовського [4], Б.Й. Тищика [5], М.В. Толстого [9], Є. Хольцера [4], В.П. Шевчука [8].

Однак з упевненістю можна сказати, що всі ці дослідження є досить однобічними, що в них розглядалися лише окремі аспекти даної проблеми і до кінця дане питання не було досліджено.

У зв'язку з цим метою даної статті є комплексний аналіз правового становища та ролі Православної Церкви і духовенства в Речі Посполитій у переломні моменти історії України в XIV–XVI ст.ст.

Для досягнення вищезазначеної мети в даній статті автор вирішувала такі завдання:

- проаналізувати становище Православної Церкви в останні часи існування Великого князівства Литовського та під владою Польщі;
- показати становище Православної Церкви та духовенства на українських землях з наступом католицизму;
- визначити вплив єзуїтських шкіл та колегіумів на українську культуру та духовність;
- відобразити наслідки Берестейської унії 1596 р. для становища православного духовенства та Церкви в Речі Посполитій;
- визначити авторську позицію щодо правового становища Православної Церкви і духовенства в Речі Посполитій у XIV–XVI ст.ст. шляхом надання висновків та пропозицій з досліджуваного питання.

Духовенство в Речі Посполитій становило, як і в попередню епоху, окрему суспільну верству населення, до якої належали не тільки священики, а й весь духовний причет [5].

З поширенням католицизму роль православного духовенства як охоронця національних прав зростає [6]. Православна Церква втрачає своє привілейоване становище і опиняється перед небезпекою повного знищення [3]. Це мало б згубні наслідки для всього народу, бо в XV–XVII ст.ст. з втратою державності саме Церква стала для українців єдиним інститутом виявлення їх самобутності, національної належності [3]. Хоча, здавалося б, литовські правителі не чинили перешкод Церкві й підтримували її діяльність, однак сам розподіл Руської Церкви на дві митрополії не міг не зашкодити чистій вірі й уже тоді поклав початок шляху до унії [9]. Хоча деякі історики мають щодо цього іншу думку, як, наприклад, В.С. Кульчицький, М.І. Настюк, Б.Й. Тищик [5], які вважають, що в 1458 р. Ягайло розділив Руську Церкву на дві митрополії:

Московську і Київську, підпорядкувавши своїх підданих останній, щоб залишати їх під верховенством московського митрополита [3].

В останні часи існування Великого князівства Литовського та під владою Польщі ситуація Церкви, як уже зазначалося, різко погіршилася.

Великі князі та польські королі виборили собі право протегування над Церквою – почали призначати єпископів і навіть митрополита. Отож щораз більше важливих церковних питань вирішували світські правителі, які належали до іншої, ворожої Православ'ю релігії. Право світської влади призначати єпископів послаблювало авторитет митрополита. Єпископи часто діяли на свій розсуд. Здебільшого на ці високі посади призначалися шукачі поживи, хабарники, які компрометували священницький сан.

Згодом навіть звичайні феодала почали продавати розташовані на їхніх землях парафії та монастирі. За таких умов культурний вплив Православ'я, пошана до священників та релігії почали зменшуватися. Завоювання турками Константинополя 1453 р. поглибило інтелектуальний і культурний застій, позбавило Православну Церкву найпередовішого і надихаючого проводу. Переслідувана в самій країні, втративши підтримку ззовні, з Константинополя, православна церковна культура скотилася до обрядовості, обмеженості. Водночас на Україну посилювався натиск Католицької Церкви. Вже в XV ст., окрім Львова, Перемишля і Холма, були засновані католицькі єпископства у Кам'янці, Луцьку, Києві. Одночасно виникало, зокрема на східних землях України, багато латинських кляшторів-монастирів. Надзвичайно широку пропаганду проводили єзуїти, які осіли у Львові, Києві, Барі, Вінниці, Ярославі. Вони звертали особливу увагу на людей заможних, талановитих, видатних, намагаючись залучити їх до Католицької Церкви. Єзуїтські школи-колегіуми, солідні та пишні, з добрими, кваліфікованими вчителями, дбали про те, щоб залучати сюди українську молодь і виховувати її у пропольському, католицькому дусі.

Так, водночас із політичним захопленням, економічним закабаленням України Польщею відбувалося релігійне, культурне поневолення.

Зниженню рівня української освіти, у зв'язку з послабленням ролі Церкви, намагалися запобігти передові люди. Наприклад, князь Костянтин Острозький заснував у Острозі академію, де викладали визначні українські та зарубіжні вчені. З її стін вийшло чимало відомих людей України – гетьмани Петро Конашевич-Сагайдачний та Марко Жмайло, вчений Мелетій Смотрицький та ін. Григорій Ходкевич 1568 р. дав притулок у своєму маєтку в Заблудові Івану Федорову – друкарю, якого вигнали з Москви і який видрукував у Львові перші українські книги.

У церковних колах XVI ст. знову відновилося полеміка щодо унії-злуки Православної та Католицької Церков. Ця ідея неодноразово дебатувалася. Вже у XI ст. було кілька спроб поєднати обидві Церкви, що роз'єдналися 1054 р. У XII–XIII ст. ці спроби поновилися. Після Флорентійського собору 1439 р. таку ідею майже здійснили. Проте на шляху привабливого за суттю поняття християнської єдності лежали століття взаємної недовіри і недоброзичливості. Православна Церква, зокрема, побоювалася, що могутніша, багатша Католицька

асимільне Православ'я, особливо українське. Але як не дивно, наприкінці XVI ст. саме православні владики виступили ініціаторами унії – львівський єпископ Гедєон Балабан, єпископ Кирило Терлецький з Луцька, єпископ Діонісій Збірський з Холма і єпископ Леонтій Пелчицький з Турова. Вони, крім, напевне, власних інтересів, мали за мету оздоровити церковну атмосферу, вірили, що високоавторитетна і добре організована Католицька Церква запровадить серед православних порядок і дисципліну. Вступивши в унію, православні здобудуть рівноправність у Речі Посполитій, ніхто з них не буде зазнавати зневаги, дискримінації; православну знать перестануть ігнорувати при розподілі службових посад тощо. Православні єпископи, отримавши однаковий статус з католицькими ієрархами, стали б членами верхньої палати польського парламенту-сенату.

Отже, причини для унії були вагомими. Провівши декілька зустрічей з польськими ієрархами, королівськими урядовцями та папським нунцієм, чотири православних єпископи погодилися на унію. Наприкінці 1595 р. єпископи І. Потій та К. Терлецький поїхали до Риму, де папа Климент VIII погодився на унію, урочисто прийнявши під свою владу українську Православну Церкву з гарантією збереження традиційної православної літургії та обрядів, а також таких звичаїв, як право священників одружуватись тощо [3]. Однак, як показали наступні події, добре спланована модель «братерства в унії», укладеної 1596 р. у Бресті, виявилася життєздатною тільки в теорії. У міру того, як новий польський режим настирливо і невпинно проникав вглиб української території, зростала взаємна національна антипатія, загострювалися релігійні конфлікти [8]. Крім того, з посиленням процесів колонізації багаті прошарки православного населення переходили в католицьку віру [4]. Тільки лічені українські магнатські роди лишалися відданими своїй старій вірі [7].

Таким чином, можна дійти висновку, що укладення унії призвело до серйозних конфліктів, приводом для яких, окрім усього іншого, стало невиконання цілого ряду політичних умов: уніатські єпископи, наприклад, не одержали обіцяних їм місць у сенаті. 1635 р. під тиском шляхти Православна Церква була поновлена у своїх правах, однак до соціальних конфліктів в Україні додалися ще і релігійні мотиви. Все це дуже важко вплинуло на долі Польщі та України [4].

Література

1. Федоренко Т.М. Історико-правові аспекти визначення права церкви епохи Київської Русі // Держава і право: Зб. наук. пр. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – Вип. 10. – С. 103. – (Сер.: Юридичні і політичні науки).
2. Скрынников Р.Г. Государство и церковь на Руси XIV – XVI вв.: Подвижники русской церкви. – Новосибирск: Наука. Сиб. отд., 1991. – С. 5.
3. Історія держави і права України. Підручник: У 2 т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка / Кол. авт.: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1. – С. 137.
4. Тымовский М., Кеневич Я., Хольцер Е. История Польши: Пер. с пол. – М.: Весь Мир, 2004. – С. 183.
5. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик В.Й. Історія держави і права України. – Л.: Світ, 1996. – С. 51.

6. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб.: У 2 ч. / За ред. проф., д-ра юрид. наук О.В. Сурилова. – О.: Астропринт, 1997. – Ч. 1. – 107 с.
7. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Знання, КОО, 2000. – С. 169.
8. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1999. – С. 68.
9. Толстой М.В. История Русской церкви. – Сортавля: Изд-во Спасо-Преображенского монастыря, 1991. – С. 448.

УДК 340.15(430)“653”:340.134

Г.П. Гуменюк

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗРОБКУ ТА ПРИЙНЯТТЯ «САКСОНСЬКОГО ЗЕРЦАЛА» (XIII ст.)

Стаття присвячена історико-правовим передумовам, розробці, редакціям та прийняттю «Саксонського зеркала» – першої кодифікації німецького середньовічного права, юридичної книги, котра мала велике розповсюдження та вплив на середньовічну та сучасну юридичну практику не лише в Німеччині, але й в інших країнах Центральної та Східної Європи протягом XIII–XVII ст.ст. Значну увагу приділено Етке фон Реппову – автору «Саксонського зеркала», змісту та збереженням рукописам цієї правової книги.

Історично свій початок сакси (північно-західна група стародавніх німецьких племен (англ. – «Saxons», нім. – «Sachsen») беруть з II ст. н.е., їхній ареал розселення охоплює приблизно східну територію Нідерландів, сьгоднішні німецькі землі Вестфалію (Westfalen), Саксонію (Niedersachsen) (за винятком території, заселеної племенем Фризів (Friesen), Хольштейн, Мекленбург і Північ Саксонії-Анхальт (Sachsen-Anhalt). У римських джерелах, починаючи з III ст. н.е., зустрічаються скарги на морські розбої та піратство саксів. У період з III до V ст. н.е. частина саксів разом з англами і ютами перебралась в південну частину острова Британії. Внаслідок силового захоплення земель та злиття з англами вони перетворилися на народ англосаксів, котрі стали домінуючою народністю на Британських островах.

До складу саксів входили такі племена: вестфали, остфали та егри. Вестфали проживали між річками Рейн та Везір, їхня назва означала «західні люди», тобто західні сакси. Остфали, «східні люди», проживали між річками Везір та Ельба. Егри займали серед саксів центральне становище як в географічному, так і в культурно-суспільному відношеннях. Отож, герцогство Саксонія – ранньосередньовічне герцогство розташовувалося між нижніми течіями річок Рейн та Ельба. Воно виникло в VII ст., було завойовано Карлом Великим у VIII–IX ст.ст. і стало частиною імперії франків, а пізніше – одним із племінних герцогств Східно-Франкського королівства (Німеччини). Маркграфство Майсен (згодом Саксонія) виникло в X ст. на землях полабських слов'ян – лужиць-